

VİRÂNÎ

kân kabul edilerek ziyaret edildiğini nakleder. Aslen Nusayrî olan Virânî'nin daha sonra Bektaşîliğe, Alîlâhîliğe (Aliyyullahîlik) ve Hurûflîğe meylettiği söylenir. Besim Atalay bu görüşe katılarak Virânî'nin (Viran Abdal) Fazlullah Esterâbâdî, Mîr Fâzîl Ali el-A'lâ, Seyyid Nesimî, Abdülmecid b. Firişte, Seyyid Şemseddin, Muhyiddin Abdal gibi önemli Hurûfler arasında yer aldığını belirtmektedir (*Bektaşîlik ve Edebiyatı*, s. 39). Virânî'nin Balım Sultan'ın halifelerinden Kızıl Veli'ye / Deli'ye (Seyyid Ali Sultan) bir methiye yazması Balım Sultan'a intisap ettiğini doğrulamaktadır. Virânî, Alevî-Bektaşîler'in yedi şairinin (âşık) yedincisidir (diğerleri Nesimî, Fuzûlî, Hatâî, Pîr Sultan Abdal, Kul Himmet, Yemîni).

300 kadar şiirini aruz vezniyle yazdığı dikkate alınırsa Virânî'nin belli bir eğitim gördüğü söylenebilir. Ayrıca şiirlerinden dinî-tasavvufî bilgiye sahip bulunduğu anlaşılır. Samimi ve heyecanlı bir Ehl-i beyt muhibbi olan şairin divanındaki birkaç şiiri dışında bütün şiirleri Hz. Ali, on iki imamla tarikat ve Alevî-Bektaşî uluları hakkındadır. Koşma biçimindeki az sayıda şiiri yanında aruzla kaleme aldığı birkaç şiirinde dördlük nazım birimini, "Esedullah'tır o" başlığını taşıyan şiirinde terciibend şeklini kullanmıştır. Diğer şiirlerinin tamamı uzunluklarından dolayı gazelden çok kasideyi andırmaktadır. Virânî aruzla rahatlıkla yazabilen vasat bir şair olup en etkili araç kabul ettiği şiirlerini inancını yaymak amacıyla kaleme almıştır.

Virânî'nin divanı dışında asıl adı *İlm-i Câvidân* olan, *Virânî Baba Risâlesi*, *Buyruk* ve *Fakrnâme* isimleriyle de anılan bir eseri daha vardır. Bu eserin temel konularını Fâtîha sûresinin tefsiri, Ehl-i beyt, dört kapı kırk makam, tasavvufî kavramlar, âdâb ve erkân teşkil etmektedir. Eserde en çok Bektaşîliğin âdâb ve erkânına ve şeriat kapısında şart olan ibadetlere yer verilmiştir. Dinî tahsilin bilgi vermesi yanında ikna edici ve dini sevdirci olması gerektiği üzerinde duran Virânî tâlipelerin duygu ve davranışlarının kaynağına inilerek onların bilinçlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Virânî nasihat dinlemeyen, âdâb ve erkâna uymayanların zulmette kalacağını söylemekte, tâlipelerin mânevî yetenekleriyle birlikte nefsanî zayıflıklarını ve şeytanî duygularını keşfetmelerini sağlayacak ifadelerle yer vermektedir. *İlm-i Câvidân*'da mevcut görüşlerinde İslâm'ın temel kaynaklarından hareket eden Virânî tarihî şahsiyetleri örnek göstermiş, soru-cevap metodundan ve

benzetmelerden faydalanmış, inanç, ibadet ve ahlâk konularında önemli sayılabilecek görüşler ortaya koymuştur. Eserin Anadolu'da şahıs ellerinde bazı yazma nüshalarının bulunduğu sanılmaktadır (*İlm-i Câvidân*, haz. Osman Eğri, s. 20-21). *İlm-i Câvidân* ile Virânî'nin bazı şiirleri *Nazm u Nesr-i Hazret-i Virânî Baba* adıyla basılmış (Kahire 1290, taşbaskı), divanını önce Mehmed Halid Bayrı neşretmiş (İstanbul 1959), ardından her iki eser Adil Ali Atalay Vaktidolu tarafından birlikte yayımlanmıştır (bk. bibl.). Osman Eğri tıpkı basımı ve geniş bir incelemeyle birlikte *İlm-i Câvidân*'ı günümüz Türkçesine aktarmıştır (bk. bibl.). Perihan Kaya da risâlenin dil özellikleri üzerine yüksek lisans tezi hazırlamıştır (2009, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Virânî, *İlm-i Câvidân*, Turan Salkıt – Eyüp Öztürk özel kitaplığı; a.e. (haz. Osman Eğri), Ankara 2008; *Âşık Virânî Divanı* (haz. M. Halid Bayrı), İstanbul 1959, hazırlayanın önsözü, s. 5-18; *Virânî Divanı ve Risalesi (Buyruğu)* (der. Adil Ali Atalay Vaktidolu), İstanbul 1998; Hacı Bektaş-ı Veli, *Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye* (trc. Davut Duman), Ankara 2004, s. 8, 15, 39, 48; *Demir Baba Vilâyetnamesi* (haz. Bedri Noyan), İstanbul 1976, tür.yer.; Belîğ, *Güldeste*, s. 16, 20; Besim Atalay, *Bektaşîlik ve Edebiyatı*, İstanbul 1340, s. 39; Sadettin Nüzhet [Ergun], *Bektaşî Şairleri*, İstanbul 1930, s. 404-408; a.mlf., *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri: Bektaşî Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1944, s. 214; Abdülbâki Gölpinarlı, *Alevî-Bektaşî Nefesleri*, İstanbul 1992, s. 20; Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik*, Ankara 2001, IV, 536-541; Ahmet Yaşar Ocak, *Tarihten Teolojiye: İslâm İnançlarında Hz. Ali*, Ankara 2005, s. 93-95; Süleyman Zaman, *Alevî-Bektaşî Edebiyatında Yedi Ulu Ozan*, İstanbul 2009, s. 265-298; Mehmet Atalan, "Virânî'nin Fakr-nâmesi'nde Mezhebî Unsurlar", *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVI/2, Elazığ 2010, s. 63-77.

NURETTİN ALBAYRAK

VİRD

(bk. EVRÂD).

VÎS ü RÂMÎN

(ويس و رامين)

Fahreddin Es'ad Gûrgânî'nin
(V./XI. yüzyıl)

Farsça aşk mesnevisi

(bk. GÜRGÂNÎ, Fahreddin Es'ad).

VÎSÂL

(bk. VÛSÛL).

VÎSÂL-i ŞÎRÂZÎ
(وصال شیرازی)Mirzâ Muhammed Şefî
b. Muhammed İsmâil Şîrâzî
(ö. 1262/1846)Kaçarlar dönemi şairi,
hattat ve müzehhip.

1192 veya 1193 (1779) yılında Şîraz'da doğdu. Lakabı Mirza Kûçek, künyesi Ebû Muhammed ve Ebû Ahmed'dir. Babası Muhammed İsmâil, Nâdir Şah'ın kâtibi idi. Babasını küçük yaşta kaybedince anne tarafından dedesi şair Mirza Abdürrahîm onu himayesine aldı. Ardından dayısının yanına gitti, ondan Arapça ve Farsça yanında güzel yazı yazmayı ve okumayı öğrendi. Yeteneği sayesinde hat sanatında ve şiirde ilerleme kaydetti. Dayısının, şiir okumasını engellemesine rağmen Visâl şiir söylemeyi sürdürdü. İlk dönem şiirlerinde "Mehcûr" mahlasını kullandı; daha sonra şeyhi kendisine "Visâl" mahlasını verdi. Visâl mûsîkî eğitimi de aldı. Şîraz'da önde gelen kişilerin sohbet ve eğlence meclislerinde güzel sesiyle kendi şiirlerini okuyarak şöhret kazandı. Devlet adamları yanında şehrin ileri gelenleriyle dostluk kurdu. Yakın arkadaşlarından biri de meşhur şair Kâânî-i Şîrâzî'dir. Daha sonra tasavvufa yönelerek ve tasavvufa ilgili kitaplar okudu. Dönemin mutasavvıflarından Mirza Ebû'l-Kâsım Sükût'un sohbetlerinde bulundu; şeyhinin yakınları içinde yer alıp irşada memur edildi. Şairliği ve hattatlığı yanında nakkaşlık ve tezhip sanatında da yetenek sahibiydi ve geçimini çoğu defa yazı yazarak sağlıyordu. Feth Ali Şah'ın Şîraz'ı ziyareti esnasında yedi ayrı hatla yazdığı, cilt ve tezhibini de bizzat yaptığı Kur'an-ı Kerim'i ona sundu. Şahla görüşmesinin ardından kendisine atıyeye verildi, ayrıca yıllık maaş bağlandı. Şîraz'da vefat eden Visâl'in hepsi de şiir ve sanatta söz sahibi olan altı çocuğu vardır. Bunların arasında en çok tanınanı şair ve hattat Mirza Muhammed Dâverî'dir.

Eserleri. 1. *Divân*. Sebki bîzgeşt (geçirye dönüş) üslûbunun önde gelen şairlerinden olan Visâl'in gazel, kaside, terciibend ve terkîbibend, na't, mersiye ve mesnevîlerinden oluşan şiirlerini içermektedir. Şiirlerinin büyük bir kısmını Kaçar şahları Feth Ali Şah, Nâsirüddin Şah ve şehzadeleriyle Horasan Valisi Şücâüssaltana ve diğer devlet adamları için söylediği kasideler teşkil eder. Ayrıca şeyhi için de kasideler ve bir mersiye kaleme almıştır. Visâl takvâ ehli bir kişi olup çok sayıda mushaf

istinsah etmiş, şiirlerinde hiciv ve hezle hiç yer vermemiştir. İlk defa taşbaskı olarak yayımlanan divanı (Tahran 1266, 1275, 1300; Bombay 1285, 1299, 1312) Muhammed Abbâsî (*Külliyyât-ı Divân-ı Vişâl-i Şîrâzî*, Tahran 1361 hş.), Mahmûd Tâvûsî (*Divân-ı Kâmil-i Vişâl-i Şîrâzî*, Şîraz 1378 hş.) ve Muhammed Bâkir Deştî (*Külliyyât-ı Divân-ı Vişâl-i Şîrâzî*, Tahran 1383 hş.) tarafından neşredilmiştir. **2. Bezm-i Vişâl.** 7000 beyitlik ahlâkî bir mesnevidir (Leknev 1290). **3. Çerâğ-ı Vüşûl.** Hz. Hüseyin'le ilgili bir terkibibenddir (nşr. Abdülhüseyin Tâlîfî, Tahran 1375 hş.). **4. Şubh-i Vişâl.** Sa'dî'nin *Gülîstân*'ı tarzında yazılmış bir risâledir. Vahşi-i Bâfkî'nin *Ferhâd ü Şîrin* mesnevisini yeni beyitler ekleyerek ikmal eden Visâl (*Şubh-i Vişâl* ile birlikte, Hindistan 1265), ayrıca hikmet, mûsiki, kutsî hadislerin şerhi, edebiyat ve aruza dair birer kitap kaleme almış, Zemaşşerî'nin *Aţvâku'z-zehab* adlı eserini Farsça'ya çevirmiştir. Visâl'in torunu şair Mirza Ali Rûhânî-yi Şîrâzî dedesi ve ahfadı hakkında *Gülşen-i Vişâl* adlı bir kitap yazmış (Tahran 1319; nşr. Mahmûd Tâvûs, Tahran 1385 hş.; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, XVIII, 229), Hasan Sâdât da *Ferheng-i Teşbihât-i Kaşâyid-i Vişâl-i Şîrâzî* adıyla bir eser kaleme almıştır (Şîraz 1387 hş.).

BİBLİYOGRAFYA :

Mehdî Beyânî, *Ahvâl ü Âşâr-ı Hoşnûvisân*, Tahran 1348 hş., III, 755-762; Hidâyet, *Riyâzü'l-ârifin*, s. 576-596; a.m.l.f., *Mecma'u'l-fuşahâ* (nşr. Müzâhir Musaffâ), Tahran 1382, II/3, s. 1615-1676; Browne, *LHP*, IV, 203-205; İbrâhim Safâî, *Nehzet-i Edebi-yi İrân der 'Aşr-ı Kâcâr*, Tahran, ts. (İbn Sînâ), s. 33-43; Ma'sûm Ali Şah, *Tarâîk*, III, 365-384; Hânâbâ, *Fihrist*, II, 2388; III, 3690; Yahyâ Âryanpûr, *Ez Şabâ tâ Nimâ*, Tahran 2535 şş., I, 40-44; Mirzâ M. Ali Muallim Habîbâbâdî, *Mekârimü'l-âşâr*, İsfahan 1362 hş., I, 61-66; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşâni'î ş-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, IX/2, s. 386; IX/4, s. 1268; XVI, 190; XVIII, 229; Bânû Nusret Tecrübekâr, *İrân Edebiyatında Şiir: Kaçarlar Devri* (trc. Mehmet Karar), İstanbul 1995, s. 67-69.

RIZA KURTULUŞ

VİTİR NAMAZI

(صلاة الوتر)

Gece namazlarının sonuncusu olarak kılınan namaz.

Sözlükte **vitir / vetr** bir, üç, beş gibi tek sayı anlamına gelir. Hz. Peygamber'in, "Allah tektir, teki sever" sözünde de (Müslim, "Zikir", 5) vitir bu anlamdadır. Vitir arefe gününü ifade etmek üzere de kullanılır. Kelime Kur'an'da sözlük anlamıyla bir âyette (el-Fecr 89/3) "şef" (çift) kelime-

siyle birlikte vetr şeklinde geçer. Resûl-i Ekrem, "Allah -ziyade olarak- size bir namaz verdi; o sizin için kırmızı develerden daha hayırlıdır, o vitirdir; Allah onu sizin için yatsı ile fecrin doğuşu arasına koydu" sözleriyle (Ebû Dâvûd, "Vitir", 1; Tirmizî, "Vitir", 1) vitri önemle tavsiye etmiştir. Hadislerde, gece namazlarının sonuncusu olarak vitrin birden on bire kadar tek rek'atlı kılınması tavsiye edilmiş, geceleyin kılınan nâfile namazları, sona eklenen bir rek'atla tek rek'atlı hale getirdiği için bu isimle anılmıştır (Buhârî, "Vitir", 1). Meşruyeti, önemi, vakti, rek'at sayısı ve sonunda kunut okunması gibi konularda Resûlullah'ın uygulamalarını yansıtan pek çok hadis vardır. Vitire ilgili müstakil kitap ve risâleler de kaleme alınmıştır (bk. bibl.).

Hükmü. Vitrin hükmü fıkıh mezhepleri arasında hayli tartışmalı bir konudur. Vitir namazı Ebû Hanîfe'den gelen ve Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşe göre vâcip, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in de aralarında bulunduğu fakihlerin çoğunluğuna göre ise müekked sünnettir. Kaynaklarda sahâbeden Abdullah b. Mes'ûd ve Huzeyfe b. Yemân, tâbiinden İbrâhim en-Nehâfî, Saîd b. Müseyyeb ve Mücâhid b. Cebr gibi âlimlerin ve Hanbelîler'den Ebû Bekir el-Hallâl'in de vitir namazını vâcip gördüğü nakledilir. Vitir namazını sünnet kabul edenler, farz namazların beş vakit olarak belirlendiğine ilişkin delillerden hareketle bunlara ilâve anlamına gelecek bir tanımlamanın yapılamayacağını söylemişlerdir. "Namazlara ve orta namaza devam edin" âyetindeki (el-Bakara 2/238) orta namaz farz namazların sayısının beş olması durumunda gerçekleşeceğinden bunlara ilâve şeklinde gelecek zorunlu bir namazın olamayacağı ileri sürülmüştür. Ayrıca isrâ ve mi'rac hadisinde (Buhârî, "Şalât", 1), diğer hadis ve rivayetlerde (Buhârî, "İmân", 34; Ebû Dâvûd, "Vitir", 2) farz namazların beş vakit olarak belirtilmesi ve Hz. Ali'nin, "Vitir farz olan namazlar gibi zorunlu değildir, bu namaz Resûlullah'ın ortaya koyduğu sünnettir" şeklindeki sözü (Tirmizî, "Vitir", 2), İbn Ömer'in, Hz. Peygamber'in farz namazları binek üzerinde kılmamasına rağmen vitri binek üzerinde kıldığına dair rivayeti (Buhârî, "Vitir", 6) ve, "Üç şey vardır ki bana farz kılınmıştır, fakat sizin için nâfile hükmündedir: Vitir namazı, kurban kesme ve kuşluk namazı" (*Müsned*, I, 231) gibi rivayetler bu konuda sıkça atıf yapılan deliller arasındadır. İmâmeyn de vitri sünnet kabul ederken haber-i vâhidle sabit olduğundan bu namazı inkâr edenin

kâfir sayılamayacağı, bu namaz için ezanın gerekli olmayışı, yatsı namazına bağlı bir namaz oluşu ve her rek'atında kıraatin gerekliliği gibi sünnet alâmetlerine itibar etmişlerdir (*Kâsânî*, I, 270-271).

Vitir namazının vâcip olduğu konusunda Ebû Hanîfe'nin görüşü Hanefî kaynaklarında, "Allah size bir namaz ilâve etti, o da vitirdir" hadisi (*Müsned*, VI, 7) ve Resûl-i Ekrem'in üç defa vurgulayarak söylediği, "Vitir gereklidir, kim vitir kılmazsa bizden değildir" sözüyle (*Müsned*, V, 357; Ebû Dâvûd, "Vitir", 2) temellendirilmiştir. Hanefîler, mutlak emrin vücûb ifade etmesi prensibi dolayısıyla Hz. Peygamber'in bu namazı emretmesinden, ilâvenin de aynı türden ve belirlenmiş şeyler üzerine olması gerektiğinden bunun farz namazlara bir ilâve olduğu neticesini çıkarmışlardır. Bu yoruma göre ilgili hadisler, sahâbenin zaten sünnet şeklinde uyguladığı vitir namazının vücûbunu bildirmektedir. Kâsânî, Hanefîler'e göre vitir namazının üç rek'at kabul edilmesini de nâfileden örneği bulunmayışı sebebiyle vücûb delilleri arasında zikreder (*Bedâ'î*, I, 271).

Hanefî kaynaklarında, vitrin sünnet olduğuna dair istidlâl edilen hadislere itirazda farz ve vâcip kavramları arasındaki farklılık öne çıkarıldığından, "Üç şey vardır ki ..." hadisi ve beş vakit namazın farziyetini gösteren diğer hadisler Ebû Hanîfe'nin vücûb hükmüne aykırı görülmez. Vitir farz olmadığına göre bu namazın ilâvesiyle beş vakit farz namaz altıya çıkmadığı gibi vitrin beş vakit namaza ilâvesi neşih anlamına da gelmez. Bu kaynaklarda Ebû Hanîfe'nin, farz ve vâcip ayırımı konusundaki görüşlerinin cumhur tarafından yanlış yorumlandığı veya dikkatten kaçırıldığına ilişkin Yûsuf b. Hâlid es-Semî ile arasında geçen bir konuşma nakledilmektedir. Hanefîler'e göre bu namazın müstakil bir vaktinin bulunmaması dolayısıyla yatsı namazına bağlandığı kabul edilerek sünnet oluşuna hükmedilemez. Nitekim yatsının gecenin sonuna kadar tehiri mekruh görülürken vitrin tehiri müstehtaptır. Bütün rek'atlarda kıraatin gerekli sayılması ise bu namazın mutlak farz namazlar arasında bulunmamasından dolayı bir nevi ihtiyattır (*a.g.e.*, a.y.).

Vitir namazının sünnet olduğu görüşünü savunan âlimler, Hz. Peygamber'in verdiği önemden dolayı bu namazın müekked sünnetlerin en güçlüsü olduğu veya en güçlüleri arasında yer aldığı, dolayısıyla terkedilmemesi gerektiği konusunda aynı görüştedir. Hanbelî kaynaklarında, bu